

MILLÀS VALLICROSA, ENTRE LA TORÀ I L'ALCORÀ

HISTORIADOR DE LA CIÈNCIA, VA FER APORTACIONS A L'ASTRONOMIA, A LES MATEMÀTIQUES, A L'AGRICULTURA, A LA POESIA HEBREA I LES CIÈNCIES DE L'EDAT MITJANA

Josep M. Millàs Vallicrosa (Santa Coloma de Farners, 1897 – Barcelona, 1970) ha estat un personatge clau en la història de l'arabisme i l'hebraisme català. La seva obra, majoritàriament especialitzada, no ha arribat a un públic gaire extens i per això resulta difícil fer-se una idea de la importància internacional que va arribar a tenir en la seva època.

MARC OLIVERAS > TEXT

>> Josep M.
Millàs Vallicrosa.

Sens dubte, la millor biografia del professor Josep M. Millàs Vallicrosa és la publicada el 1997 per Josep M. Mas i Solench. En aquest llibre, se'ns informa que Millàs va néixer a la casa familiar inaugurada pel seu besavi patern a Santa Coloma de Farners, el 29 de novembre del 1897. Fou el segon fill del pèrit agrònom Francesc Millàs Horta i de Francesca Vallicrosa Corbera. El primer fill, Anicet, va

Quan compartia pis amb Josep Pla, un foc a la casa del davant va atreure l'atenció de tothom excepte la del jove Millàs, que va romandre concentrat a la seva taula de treball

morir més tard a Barcelona, amb només 18 anys. A Josep Maria el van seguir tres germans: Maria, Dolors i Lluís.

Les seves primeres classes les va rebre dels germans de La Salle en el seu poble natal; va continuar els seus estudis a Girona ciutat i després al col·legi de Santa Maria del Collell. Segons Mas i Solench, d'aquesta etapa gironina ens queda una curiosa anècdota de la seva prematura afició a la investigació: quan compartia pis amb el famós escriptor Josep Pla, es va anunciar un foc a la casa del davant que va atreure l'atenció de tots els veïns excepte la del jove Millàs, que va romandre concentrat a la seva taula de treball, completament absent.

De Girona va desplaçar-se a la ciutat comtal per cursar la carrera de filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona. Allà va conèixer el professor Francesc Barjau (1852-1938), que va

ARXIU JOSEP M. MAS I SOLENNCH

>> *Millàs tornant d'un viatge als Estats Units.*

saber dirigir molt encertadament les seves passes en el terreny de la recerca. Acabats els seus estudis de llicenciatura, es va traslladar a Madrid per doctorar-se amb una tesi sobre la influència de la poesia andalusí en la poesia italiana, presentada el 19 d'abril del 1920 sota la supervisió del professor Julián Ribera (1858-1934).

Després de completar el servei militar a Girona, va optar a una càtedra d'àrab i hebreu a la Universitat de Barcelona, que va acabar obtenint el 17 de novembre del 1925. Per motius polítics, l'esmentada càtedra no es va arribar a dotar i el jove Millàs es va veure obligat a oposar per a la Complutense a Madrid, on va viure del 1926 fins al 1932.

En tornar a la Universitat de Barcelona, de la qual ja no es va moure fins a la seva jubilació, es va bolcar completament en la docència i el treball investigador, tasques que alternava amb les seves nombroses participacions en congressos d'història de la ciència (Leiden, Oporto, Roma) o amb breus consultes a diverses biblioteques europees (Florència, Munic, París, Viena, Vaticà). Els viatges més llargs de la seva carrera foren tres: el primer el 1923, pensionat per la Junta de Ampliación de Estudios al Marroc, des d'on va escriure una sèrie de cròniques so-

bre la vida a Tetuan amb el pseudònim de Yûsuf al-Musta'rib ('Josep l'arabitzat'), que foren publicades més tard al *Diari de Barcelona*; el segon el 1931, a Frankfurt, i l'últim el 1937, com a lector, a la Universitat de Jerusalem.

Afectat per una trombosi que l'allunyava cada cop més de la seva carrera acadèmica, va morir a Barcelona el 26 de setembre del 1970.

Trenta-sis llibres i molts més articles

L'obra de Millàs Vallicrosa s'inicia amb un primer article l'any 1917 i arriba fins a 36 llibres i 180 articles, tot això sense tenir en compte les traduccions d'obres en diverses llengües. La majoria dels seus estudis es van centrar en la història de la ciència a l'edat mitjana. Si bé tota l'obra de Millàs fou important i va tenir una repercussió decisiva en el camp dels estudis de la història de la ciència, els seus títols més em-

Va escriure una sèrie de cròniques sobre la vida a Tetuan amb el pseudònim de Yûsuf al-Musta'rib ('Josep l'arabitzat')

ARXIU JOSEP M. MAS I SOLENNCH

>> *Millàs, acompanyat de Willy Hartner, al Congrés d'Història de la Ciència de Florència, 1956.*

blemàtics o «obres màximes», segons paraules de Juan Vernet, són:

— *Assaig d'història de les idees físiques i matemàtiques a la Catalunya medieval*, publicat a Barcelona l'any 1931 per la Institució Patxot després de guanyar, el 1924, el premi que atorgava la mateixa institució. Posteriorment se'n va fer una reedició, l'any 1983, publicada per les Edicions Científiques Catalanes, dins de la seva Biblioteca de Clàssics de la Ciència. Aquest llibre s'havia de completar amb un parell de volums més, però finalment el contingut projectat es va anar publicant de manera fragmentària en forma d'articles.

ARXIU JOSEP M. MAS I SOLENCH - ARXIU HISTÒRIC DE SANTA COLOMA DE FARNERS

ARXIU JOSEP M. MAS I SOLENCH - ARXIU HISTÒRIC DE SANTA COLOMA DE FARNERS

>> *Millàs en una conferència i en els Jocs Florals de 1950 (segon per l'esquerra).*

L'aportació més interessant d'aquest assaig consisteix en l'estudi del famós manuscrit 225 del monestir de Santa Maria de Ripoll, actualment a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

— *Las traducciones orientales en los manuscritos de la Biblioteca Catedral de Toledo* (Madrid, CSIC, 1942). Aquesta obra, redactada durant la seva estada a Madrid, li va valer també diversos premis. El llibre cataloga els manuscrits de l'antiga biblioteca de la catedral de Toledo amb un pròleg sobre els escriptors de traductors i un apèndix amb edicions de textos.

— *Estudios sobre Azarquiel* (Madrid-Granada, CSIC, 1943-1950). L'original fou destruït en un incendi i van ser necessaris set anys per reconstruir el

text inicial. Conté una introducció a la figura d'Azarquiel, un estudi crític de les fonts, comentaris als tractats sobre el moviment del Sol i els estels fixos, així com un estudi sobre les influències de l'obra d'Azarquiel en autors àrabs i llatins posteriors. En aquest llibre es fa patent per primera vegada el paper innovador d'Azarquiel en demostrar el moviment de l'apogeu solar.

L'obra de Millàs Vallicrosa s'inicia amb un primer article l'any 1917 i arriba fins a 36 llibres i 180 articles

També cal esmentar dues obres de Millàs de caràcter recopilatori que van tenir sengles edicions: *Estudios sobre historia de la ciencia española* (Barcelona, CSIC, 1949) i *Nuevos estudios sobre historia de la ciencia española* (Barcelona, CSIC, 1960); totes dues foren reeditades en format facsimil pel CSIC a Madrid el 1987.

Un cràter a la lluna

Són moltes les aportacions de Millàs que podríem esmentar. Fou un dels primers historiadors a documentar els treballs de traducció de l'àrab i l'hebreu al llatí durant la baixa edat mitjana. Va qüestionar el que ell anomenava «el miracle grec», va establir un quadre general del panorama de les ciències durant l'edat mitjana a al-Àndalus i va establir nous criteris per reescriure la història de la ciència a la península Ibèrica, especialment a Catalunya.

Destaca també la seva contribució a completar les biografies de nombrosos científics medievals: Gerbert d'Aurillac, Ibn al-Haytam, Salomó b. Gabirol, Ibn al-Wāfid, Ibn Hajjāj, Pedro Alfonso de Huesca, Abraham b. Ezra, Abū al-Salt de Dènia, Gerard de Cremona, Ibn Bassāl, Hugo de Santalla, Abraham bar Hiyya, Sulaymān b. Hātīt al-Qūtī, Johannes Hispanus, Ibn al-Kammād, Maimònides, Ramon Llull, Nahmànides de Girona, Profeit Tibbon, Hasday Cresques, Jacob b. David Bonjorn de Perpinyà, Enrique de Villena, Jaume Ferrer, la família dels Castro...

Molt més difícils de resumir són les aportacions que va fer Millàs als estudis de les diverses ciències. Així, per exemple i de manera general, podem parlar de la seva aportació a l'astronomia i a les ciències exactes amb estudis sobre les matemàtiques àrabs, l'àbac, l'astrolabi, la fabricació d'instruments astronòmics, els quadrants amb cursor, les clepsidres, els globus celestes, o les famoses taules de posicions planetàries de Barcelona i Toledo. A més, també va tractar altres temes, com l'autoria del *Libro de las cruces* i el *Liber de motu*, la poesia hebrea, el cultiu del cotó, les relacions entre agricultura i farmacologia, les influències mútues entre autors llatins i àrabs en matèria d'agricultura, els jardins botànics, l'estudi de les malalties dels arbres, etc.

Arxiu Josep M. Mas i Soler

>> *Millàs en una conferència del Congrés Internacional d'Història de la Ciència de Barcelona, 1959.*

Però la seva feina acadèmica s'estenia encara més: va col·laborar amb la Fundació Cambó i la primera Universitat Autònoma de Barcelona en la creació de la Biblioteca Hebraico-Catalana, de la qual, per culpa de la guerra, només es van arribar a publicar quatre volums; i l'any 1959 va organitzar, entre Barcelona i Madrid, el IX Congrés Internacional d'Història de la Ciència.

A més d'aparèixer citat per tot l'àmbit acadèmic internacional, va obtenir més de trenta càrrecs i distincions. I, com a curiositat, es pot recordar que al Parc Nacional de Jerusalem hi ha un bosc Millàs, o que del 1950 al 1973 a l'atles lunar de H. P. Wilkins hi va haver un cràter a la Lluna que portava el seu nom.

L'Escola de Barcelona d'historiadors de la ciència àrab

Millàs va originar dos grups de recerca. El primer estava format per traductors targúmics i se centrava en les traduccions bíbliques de l'aramaic en estreta col·laboració amb la Fundació Bíblica Catalana. El segon fou l'Escola de Barcelona d'Historiadors de la Ciència Àrab, que ha continuat fins als nostres dies. Actualment és difícil apreciar els problemes que va encarar la jove escola: dificultats per aconseguir microfilms (durant

la guerra i per motius polítics s'havien retirat varies ambaixades de Madrid), manca de llibres especialitzats, manca de material per realitzar còpies (les primeres fotocopiadores a la ciutat de Barcelona van aparèixer ben bé a final dels anys seixanta), precarietat en els mitjans econòmics a la seva disposició, tardana aparició d'ordinadors (els primers ordinadors al departament d'àrab de la Universitat de Barcelona daten de principi dels anys vuitanta), etc.

Juan Vernet (n. 1923) fou el principal alumne de Millàs que va estar al capdavant de l'escola. Precisament, Vernet va decidir dedicar-se als estudis d'arabisme després de llegir l'*Assaig d'història de les idees físiques i matemàtiques a la Catalunya medieval* a la biblioteca de l'Ateneu de Barcelona, l'any 1943. Seguidament va conèixer el seu mestre i començà els seus estudis al departament de semíti-

ques de la Universitat de Barcelona, on ben aviat va col·laborar com a professor adjunt en l'assignatura d'història de la ciència àrab, i també va participar en la reconstrucció de l'accidentada edició dels *Estudios sobre Azarquiel*. L'aportació de Vernet a la història de la ciència i a l'arabisme mereixeria igualment tot un article, però podem destacar-ne els eixos principals: la cronologia de la història de la ciència a al-Àndalus, l'astronomia i astrologia medievals, la literatura àrab, la islamologia...

Actualment el grup d'investigadors de la història de la ciència àrab a la Universitat de Barcelona està liderat pel professor Juli Samsó (n. 1942). La direcció de Samsó dins del nou equip ha potenciat principalment la creació de la revista especialitzada *Suhayl*, la realització de nombrosos projectes de recerca i, sobretot, la formació dels seus membres, que ha acabat de reforçar la projecció internacional de l'escola, ara amb el nom d'Institut Millàs Vallicrosa d'Història de la Ciència Àrab.

Marc Oliveras és arabista.

Agraeixo a la professora M. Raquel la seva gentil col·laboració en la redacció d'aquest article.

Al Parc Nacional de Jerusalem hi ha un bosc Millàs i a l'atles lunar de H. P. Wilkins, un cràter de la Lluna portava el seu nom

PER SABER-NE MÉS: [RdGLINK](#)